

Historische Kring Maarssen

22e Jaargang no. 3, augustus 1995

CAFE-RESTAURANT

**„GEESBERGE”
aan de Vecht**

MAARSSSEN

voor al
uw bruiloften en partijen

*Michel en Cokky Heinsius
Zandpad 23 - Maarssen
Telefoon: 03465-61 435*

AANNEMERSBEDRIJF

BRINKHOF

- * Nieuwbouw
- * Verbouw
- * Onderhoud
- * Renovatie

Machinekade 6
MAARSSSEN
Tel.: 03465-6 14 56

**GEURTSSEN-
KOETSVELD**

- * assurantien
- * financieringen
- * hypotheke
- * leasen
- * pensioenen

*Raadhuistraat 15
3603 AV Maarssen
Tel.: 03465-61680/67757*

REO'S
STOFFENBOETIEK

kaatsbaan 32

3601 ed maarssen tel. 03465-69290

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: J.H. Sagel, voorzitter, B. Visschedijk, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-67596, Mevr. G.M. Willekes-van Putten, penningmeester, giro 2907376, H. Blaauw, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. H. Pouderoyen, J. Kottman, B. de Ruiter en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84) en drs. W. Smits (10-02-94).

Erelid: N. van Tricht (10-02-94), Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman (09-02-95).

Redactie: K.E. Driehuys, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, drs. J.W. Verhoef.

Redactie-adres: Mozartlaan 5, 3603 BD Maarssen, tel.: 03465-65471.

Ledenadministratie: Mevr. G.M. Willekes-van Putten, Bloemstede 51, 3608 TH Maarssen, tel.: 03465-73173.

Werkgroep archeologie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3607 TB Maarssen, tel.: 03465-62425.

22e Jaargang no. 3, augustus 1995

Verschijnt 4 x per jaar

Kringnieuws

Open Monumentendag 9 september 1995

Ook dit jaar is er weer een Open Monumentendag in Maarssen, deze keer in het teken van de kerken. Behalve onze twee bekendste kerken, aan de Breedstraat en de Kerkweg, zijn ook vele andere kerkgebouwen voor het publiek opengesteld. Meer hierover kunt u lezen in de plaatselijke pers.

Ledenavond 5 oktober 1995

Op de eerste ledenavond van het nieuwe seizoen spreekt de heer C.W.P. Bloemendaal uit Maarssen over 'Van Welgelegen tot Wolfshoek' aan de hand van dia's. De lezing gaat over de industriële ontwikkeling van Maarssen, die zich voornamelijk langs de Straatweg afspeelde, tussen 1900 en 1950.

Ledenavond van 30 november 1995

Jammer genoeg kunnen we nog niet definitief opgeven wat we deze avond gaan doen. Uiteraard maken we via de plaatselijke pers bekend wie zal komen en waarover de lezing zal gaan.

Ook voor 11 januari 1996 is nog niet bekend wat het programma zal zijn, maar deze avond zal waarschijnlijk worden gevuld met een voorbespreking van onze jaarlijkse excursie.

De jaarvergadering zal worden gehouden op 22 februari 1996.

Ledenavond van 18 april 1996

Met enige trots kunnen we melden dat deze avond de heer H.J. Zantkuijl naar Maarssen komt. Hij is uitermate deskundig op het gebied van de ontwikkeling van het Nederlandse woonhuis. Bijna twintig jaar geleden hield hij al eens een lezing over dit onderwerp voor ons; het leek ons allezins de moeite waard om hem terug te vragen.

Gift voor de bibliotheek

Voor onze bibliotheek ontvingen we van de heer J. Uppelschoten het boekje 'Burgerwapening in

Maarssen en Maarsseveen'.

Het is een overdruk uit het Jaarboek Oud-Utrecht 1987 en handelt over de politieke ontwikkelingen in de patriottentijd, rond 1790.

Bibliotheek

Vanaf 1 september 1995 gaat er een nieuwe regeling m.b.t. de openingstijden van de bibliotheek van start. Wegens de zeer geringe belangstelling tijdens de vaste openingstijden in de afgelopen jaren heeft de bibliotheekcommissie besloten alleen nog maar op afroep beschikbaar te zijn.

Als men overdag de bibliotheek wil bezoeken is dit mogelijk op woensdagmiddag. Men kan zich hierover in verbinding stellen met mevr.Broeksma, tel.60984. Als men 's avonds eens een kijkje wil nemen, kan men contact opnemen met mevr.Schieveen, tel.73929 of mevr.De Ruiter, tel.63599.

De bibliotheek bevindt zich in Silverstein, ingang Museum Maarssen.

Benno Visschedijk, secretaris.

Even voorstellen

In navolging van andere 'gezichten' binnen de Historische Kring Maarssen is het nu aan mij om me aan u voor te stellen. Mijn naam is Kasper Driehuijs. Ik ben student Politieke Geschiedenis en Cultuureducatie aan de Universiteit Utrecht. Zo'n twee jaar geleden ben ik door leden van de Historische Kring gevraagd om actief te worden. Ik bezocht toen op een Open Monumentendag gemeentehuis Goudestein en trof daar onder andere Arie de Zwart, die mij enthousiast maakte voor de HKM. Op dat moment kende ik mijn woonplaats eigenlijk nog helemaal niet.

Ik ben in 1972 geboren in Utrecht en heb daar tot 1990 gewoond. Eind 1990 ben ik in Zandweg-Oostwaard komen wonen en had weinig binding met Maarssen. Vrienden, werk, studie. alles was in Utrecht, eigenlijk kwam ik alleen bij Albert Hein op de Plesmanlaan. Maar in de vijf jaar dat ik nu Maarssenaar ben, heb ik wel steeds meer oog gekregen voor de schoonheid en de historische waarde van ons vechtdorp. Als redactielid van het Periodiek dat u nu leest, krijg ik alle kopij onder ogen. Elke redactievergadering is voor mij,

behalve gezellig, dus ook heel leerzaam. Behalve dat ik redactiewerk doe, ben ik op de laatste Algemene Ledenvergadering ook tot reserve-lid van de kascommissie benoemd.

Hoewel de HKM, afgezien van de lobby voor het museum, politiek niet actief is, ben ik door toedoen van collega-redactielid drs.J.W.Verhoef ook de lokale politiek ingerold.

Sinds februari ben ik penningmeester van de Partij van de Arbeid alhier. Dat is leuk werk, maar de financiële ruimte is zo mogelijk nog kleiner dan voor de Historische Kring. Dat is echter een heel ander verhaal voor een andere keer en een andere plaats. Ondertussen zal ik mijn redactiewerk voortzetten en ik hoop binnenkort mijn eerste publikatie in het periodiek te laten verschijnen. Ten slotte wil ik iedereen, die iets heeft, waarvan hij denkt, dat het interessant kan zijn voor het periodiek, uitnodigen vooral contact op te nemen met de redactie, zie hiervoor het colofon.

Kasper Driehuijs

Kring Kroniek

23-3-1995: Lezing over bouw-historisch onderzoek, door Bart Klück

De lezing, die betrekking had op het restaureren van het oudste deel van het Duitse huis te Utrecht was bijzonder interessant en liet ons eens een heel andere kant van restauratiewerkzaamheden zien. Eigenlijk meer datgene, wat er aan een verantwoorde restauratie vooraf gaat. De prachtige dia's en de boeiende en humoristische wijze van vertellen van de heer Klück hielden zo'n vijftig belangstellenden in de ban tot ver na 22.00 uur.

13-5-1995: Nationale Molendag

Wij maakten graag gebruik van de gastvrijheid van de heer en mevrouw Pouw en stonden met onze stand op de eerste verdieping van de molen mee te schudden met het bewegen van de wieken in de wind, een bijzondere belevenis. De belangstelling, mede door de voorspelling van niet zulk best weer, was niet erg groot. De heer Pouw kreeg van de voorzitter, de heer Sagel, het eerste setje nieuwe ansichtkaarten overhandigd. De afbeeldingen op de kaarten zijn gemaakt van tekeningen van Maarsen, van de hand van de heer Pouw. Deze tekeningen werden eerder door hem aan de HKM geschonken.

De setjes van tien ansichten zijn te koop voor f 6,50 per set bij de HKM.

3-6-1995: Jaarmarkt

Tijdens de jaarmarkt was het weer ons goedgezind. Het was een gezellige drukte, er was genoeg belangstelling, we verkochten veel en schreven vijf nieuwe leden in. Zeker geen slecht resultaat.

10-6-1995: Excursie naar Weesp

Op weg naar Weesp kwam de regen met bakken uit de hemel, dus de verwachtingen waren niet hoog gespannen. Echter na een heerlijk kopje koffie en een enthousiaste inleiding + rondleiding verlieten we de Laurentiuskerk met droog weer. De stadswandeling was bijzonder leuk, vooral door de geïnspireerde uitleg, die we erbij kregen. Daarna de lunch in het fort, dat prachtig gerestaureerd is. Tot slot een bezoek aan het stadhuis/museum, waar we het Weesper porcelein bewonderden.

Een bijzonder geslaagde dag, mede door de inspanningen van de leden van de Historische Kring Weesp, zeer de moeite waard.

17-18-6-1995: Opgravingen bij het Hemapand

Even kon er door de werkgroep archeologie onderzoek worden gedaan in de grond onder het gebouw van de Hema. Er mocht 1.30 meter diep worden gegraven. Juist in de zandlaag werden bijzondere vondsten gedaan, zoals een aantal scherfjes uit de 12e eeuw en een klein hoefijzer. In een van onze volgende periodieken hopen we er, van de werkgroep zelf, meer over te horen.

Bibliotheek: nieuwe aanwinsten

Markten in Utrecht. In de Historische Reeks Utrecht verscheen dit boek bij Uitgeverij Matrijs, geschreven door Jan Brugman, Hans Buiteren en Kaj van Vliet. De volledige titel luidt: Markten in Utrecht, van de vroege middeleeuwen tot nu. In het voorwoord staat dat het boekje een beeld geeft en een overzicht biedt van twaalf eeuwen Utrechtse markten en de veelzijdigheid daarvan. 'Markten' wordt ruim geïnterpreteerd. Het gaat over het geheel van stedelijke handelsactiviteiten, vis- en groentenmarkten, de automarkt en graanmarkten, de in 1917 gestichte Jaarbeurs, allemaal komen ze erin voor. Ook de illustraties zijn bijzonder leuk. Achterin geeft men nog een wandelroute aan langs de markten.

Boeken van de plank:

Uit de serie 'Wandelingen door Nederland' bezit onze bibliotheek natuurlijk het exemplaar met als

ondertitel 'Utrecht', geschreven door J. Groendijk. Het boek bevat platen naar de lithografieën van P.A.Schipper. Het is een uitgave van de Europese Bibliotheek - Zaltbommel 1968. Misschien een leuk boek om te lenen voor wandelaars, die dan eens kunnen onderzoeken of er sinds 1968 veel veranderd is op wandelgebied in onze provincie.

Taal en leven in de Utrechtse Vechtstreek, door Dr. T. van Veen, uitgegeven door de Walburg Pers Zutphen, in 1989. Om dit werk tot stand te brengen is Dr. Van Veen gedoken in het archief van Chr.Stapelkamp. Het boek bevat een uitgebreid en geannoteerd alfabetisch geordend woordenboek van het dialect.

Een kabinet van Utrechtse Gezichten, door Annelies Becker-Jordens, een uitgave van Fibula-van Dishoeck en Canaletto uit 1973.

Een kabinet van Gooi- en Eemland, door J.Zwaan, van dezelfde uitgever, uit hetzelfde jaar als bovengenoemd boek.

Beide boeken zijn samengesteld uit oude prenten van de streek, voorzien van bijbehorende tekst. Voor de Utrechtse Gezichten is gebruik gemaakt van tekeningen van het Sticht, uit de 17e en 18e eeuw, die bewaard worden in het Koninklijk huisarchief te Den Haag.

Een praatje bij een plaatje

Vermoedelijk is dit mooie plekje van Maarssen gefotografeerd vlak nadat de Rooms-Katholieke pastorie in 1892 werd gebouwd.

De kaart is aan de achterzijde gestempeld, 30 december 1905. Op zich zegt dat weinig over het maken van deze kaart. In mijn bezit is een exact dezelfde kaart, maar zonder de personen op de Langegracht, gestempeld in 1923.

De achterzijde van de vroegst gestempelde kaart is geheel bestemd voor het adres, vandaar dat de mededeling en de afzender aan de voorzijde zijn vermeld.

Eerst na 1905 werd de achterzijde verdeeld in een linker- en een rechterhelft. Bij de kaart, gestempeld 1923 is dat het geval. De negatieven van de gemaakte foto's werden dus heel lang gebruikt. In het straatbeeld veranderde weinig, de personen werden geretoucheerd en verdwenen.

De pastorie werd gebouwd op de fundamenteën van het logement 'De Eenhoorn'. Het logement werd met het omliggende terrein in 1882 gekocht door het Rooms-Katholieke kerkbestuur, met de bedoeling daarop een kerk en een pastorie te bouwen. De kerk was reeds in 1885 voltooid. Het logement werd eerst gedeeltelijk afgebroken en verbouwd tot pastorie. In 1892 wordt alsnog overgegaan tot het bouwen van een nieuwe pastorie.

De dubbele klapbrug heeft van 1823 tot 1936 ons dorp gesierd. In 1823 verving hij een houten, enkelvoudige klapbrug, die de toename van het scheepvaartverkeer niet meer kon verwerken, daarom werd besloten tot het bouwen van een dubbele klapbrug. In 1936 herhaalt zich de geschiedenis, zij het dan dat nu het verkeer over de brug de reden was, om een bredere, enkelvoudige klapbrug neer te leggen.

In het witte brugwachtershuis woonde in de eer-

ste helft van deze eeuw het gezin van het brugwachtersechtpaar Van Rooijen. Zij verkochten ook petroleum, koffie en thee aan de schippers. Het eerste huis aan de Schippersgracht heeft op deze kaart nog drie verdiepingen. In 1924 woede een hevige brand in de daar gevestigde sigarenfabriek. De bovenste verdieping is na de brand niet meer herbouwd.

Rechts op de kaart de Langegracht, met de palen van het elektrisch licht en de gaslantaarns nog midden op de gracht. Eerst in 1925 zullen de palen en de lantaarns naar de huizenkant worden verplaatst. In de eerste oorlogsjaren werd de Langegracht ongeveer anderhalve meter verbreed. Hierdoor werd de Vecht dus smaller.

De beukenboom in de pastorietaan, in het midden van de kaart, staat er nog steeds en heeft al deze veranderingen aan zich voorbij zien gaan.

Nolda Hogenhout-Hofman

Bronnen:

Eigen herinneringen van de schrijfster.

Drs. D. Dekker: Toen en Nu.

J. van Veldhuizen: Een eeuw Heilige Hart Parochie Maarssen.

Jaarboek Oudheidkundig Genootschap Niftarlake, jaargang 1936.

Water en blubber als wapen; De Nieuwe Hollandse Waterlinie

Dwars door het Stichtse land liggen lange linten van fort en met als centraal punt het oude Utrecht. Een imposant geheel met een bewogen geschiedenis, om bij te blijven bij de militair-technische ontwikkelingen waren steeds aanpassingen vereist, vooral in de zwaarte en omvang van de versterking. Toch zijn er ook kleine fort en voor bescheiden taken. Zo'n soort fort is b.v. het Werk bij Maarsseveen.

Holland en de rest.

Het klinkt wel kleinerend, maar wordt door de term 'Nieuwe Hollandse Waterlinie' (NHW) als kern van verdedigingssysteem tussen 1816 en 1940 niet die indruk gewekt? Wie bepaalde Hollandse visies uit het verleden bestudeert voelt dat wel heel sterk. Pieter de la Court schreef in zijn 'Aanwysing der heylsamen politieke gronden ende maximen van de Republiek van Holland ende West-Friesland' (1669), dat de echte oplossing voor Holland zou zijn, een brede gracht bij Zeist te graven tussen Rijn en Zuiderzee, die je gemakkelijk met de marine kunt verdedigen. De

rest....naar Duitsland of zo iets. Misschien nog kwetsender was de houding van Hollanders in de Staten-Generaal tegenover gewesten, die niet wilden wijken voor Hollandse argumenten en belangen, door ze in te peperen dat ze 'veroverde gebieden' waren. Veroverde gebieden. Daarmee verwijzen ze naar hun eigen rol in de eerste fase van de Tachtigjarige oorlog.

1572

Hier, in Holland en Zeeland, begint de Opstand, ondanks alle tegenslagen verdedigt met 'water' (Alkmaar, Leiden); van hieruit lanceert Maurits

rond 1590 zijn grote operaties, die leiden tot wat men noemt 'de tuin der Nederlanden is gesloten' (tuin is afsluiting van een erf). M.a.w. er is dan een afgerond, verdedigbaar gebied ontstaan - verdere groei is in feite onnodig, voor sommigen zelfs ongewenst. Misschien kan het zelfs wel kleiner. Vanuit Holland zijn de andere gewesten bevrijd, weet dat goed.

Propugnaculum

In die oorlog na 1572 speelt Willem van Oranje een sleutelrol. Wat precies zijn doelstellingen, zijn plannen en idealen waren, duidelijkheid erover krijg je niet. Waarschijnlijk had hij verschillende voorstellingen tegelijkertijd, waarvan nu eens deze, dan weer die onder gegeven omstandigheden meer klemtoon kreeg. Maar onmiskenbaar is zijn diepste ideaal geweest een gezamenlijk optrekken van alle Nederlandse gewesten tegen de Spaanse macht onder zijn leiding. 1572 was dan maar een pover begin - niet alleen op een uiterst beperkt gebied, zijn medespelers, de Hollandse regenten-in-wording, palmde steeds grotere delen van de politieke macht in. Willem moest marchanderen, zich laten koeioneren. En dan....1576: door muiterij van de Spaanse troepen in het zuiden - de naam 'Spaanse furie' geeft de huivering der tijdgenoten weer - komen noordelijke en zuidelijke gewesten tot elkaar in de Pacificatie van Gent. Vredesluiting, dus de 'burgeroorlog van Holland en Zeeland tegen de rest is over! En Willem van Oranje wordt te Brussel als held en verlosser ingehaald. Samengaan onder zijn leiding: droom wordt werkelijkheid, het hoogtepunt van zijn leven. Voordat hij naar het zuiden gaat, neemt hij in het geheim contact op met een paar van de belangrijkste personen in Gelderland, net als in Friesland en Overijssel, om die gewesten samen met Holland en Zeeland te verenigen in een unie. Daarom stuurt hij mr. Jacob Muijs naar Gelderland 'want hy achte dat den lande van Hollandt niet weynich en was gheleghen aen Gelderlandt, achtende 't selve voor een propugnacule van Hollandt, want de Vijandt meester van Gelderlandt zynde was oock meester van de vyer Hoofdstroomen van 't gansche Nederlandt' (1). Een bijna explosieve tekst. (Afgezien van 't feit dat de schrijver, Bor, een Utrechenaar, rond 1620 spreekt over Nederland, en dus niet over de Nederlanden - wat een veel sterkere eenheid suggereert dan het meervoud, een gevoel van saamhorigheid, een vroege vorm van nationaal gevoel.) Oranje bouwt

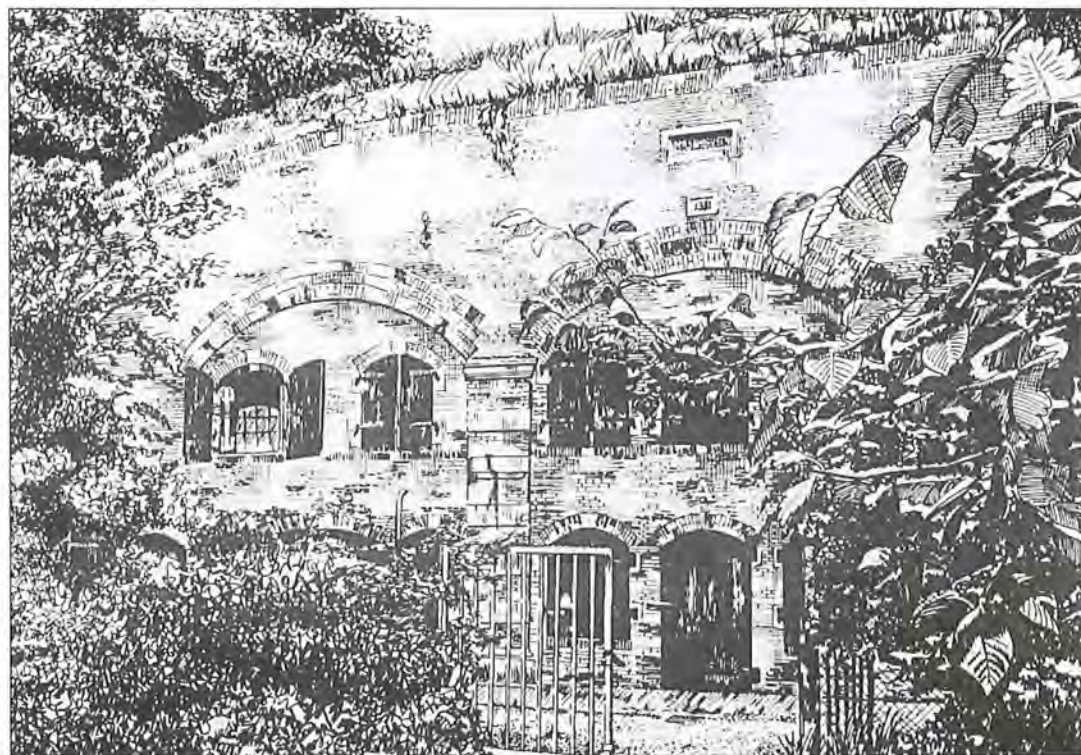
alvorens af te reizen naar Brabant aan een afzonderlijke unie in het noorden, een beveiliging van zijn positie, terwijl die unie dan weer gezien moet worden als een 'propugnaculum', een vooruitgeschoven verdedigingslinie voor Holland. Want in dat gewest lag voor hem zijn eigenlijke centrum. Persoonlijk belang en Hollands belang - een bolwerk.

Amsterdam

Niet alleen Holland en Oranje bouwen aan een propugnaculum, ook Amsterdam doet zoiets. De stad had een wat vreemde positie, doordat ze pas in 1578 zich had aangesloten bij de Opstand. Na een politieke en militaire confrontatie, zelfs een beleg, waarbij beide partijen, Holland en de stad, tot 't uiterste gingen. Een situatie die gruwelijke schade had kunnen opleveren, niet alleen voor de stad zelf, maar ook voor de verre omgeving door....inundaties. Amsterdam begon ermee, en er dreigde groot gevaar voor lande in Utrecht, zodat Utrechters onder grote moeilijkheden als vredestichters de partijen tot elkaar probeerden te brengen. Met als uiteindelijk resultaat de z.g. Satisfactie, waarbij Oranje en de stad zich verzoenden. Dit onmiddellijk contact tussen beide steden zien we een aantal keren in crisisachtige situaties: als Spanjaarden dreigen door te breken naar Utrecht (1588/89, 1624, 1629), als Utrecht in 1610 door de Staten Generaal en Raad van State met een zwaar beleg en met oorlog wordt bedreigd vanwege een soort staatsgreep binnen de stad, in 1628 als er te Amsterdam een burgeroorlog dreigt, in 1660 als Utrecht een tweetal predikanten vanwege politieke 'ophitsing' de stad uitzet, - steeds weer biedt de ene stad de andere politieke en militaire steun. Vooral de grote handelsstad ziet in de grote provincieplaats een noodzakelijk bolwerk. Vandaar de enorme woede, zeg maar gerust haat, in 1672, als Utrecht zonder slag of stoot zich heel vrijwillig aan Lodewijk XIV overgeeft (naar het leek!): immers dan lijkt Amsterdam reddeloos.

De Vecht

Leek met de Unie van Utrecht Holland definitief uit 't isolement gekomen, leek de militaire situatie dus geklaard - schijn bedriegt en bedroog. De strijd tegen de supermacht Spanje was in feite een onmogelijke strijd. Ook als de Unie een werkelijke, werkzame eenheid was geweest. En dat was ze niet. De eindeloze reeks van plaatse-

Fort Maarsseveen, ansichtkaart uit de serie van de HKM.

Holland en de rest.

Het klinkt wel kleinerend, maar wordt door de term 'Nieuwe Hollandse Waterlinie' (NHW) als kern van verdedigingssysteem tussen 1816 en 1940 niet die indruk gewekt? Wie bepaalde Hollandse visies uit het verleden bestudeert voelt dat wel heel sterk. Pieter de la Court schreef in zijn 'Aanwysing der heylsame politike gronden ende maximen van de Republike van Holland ende West-Friesland' (1669), dat de echte oplossing voor Holland zou zijn, een brede gracht bij Zeist te graven tussen Rijn en Zuiderzee, die je gemakkelijk met de marine kunt verdedigen. De rest....naar Duitsland of zoiets. Misschien nog kwetsender was de houding van Hollanders in de Staten-Generaal tegenover gewesten, die niet wilden wijken voor Hollandse argumenten en belangen, door ze in te peperen dat ze 'veroverde gebieden' waren. Veroverde gebieden. Daarmee verwijzen ze naar hun eigen rol in de eerste fase van de Tachtigjarige oorlog.

1572

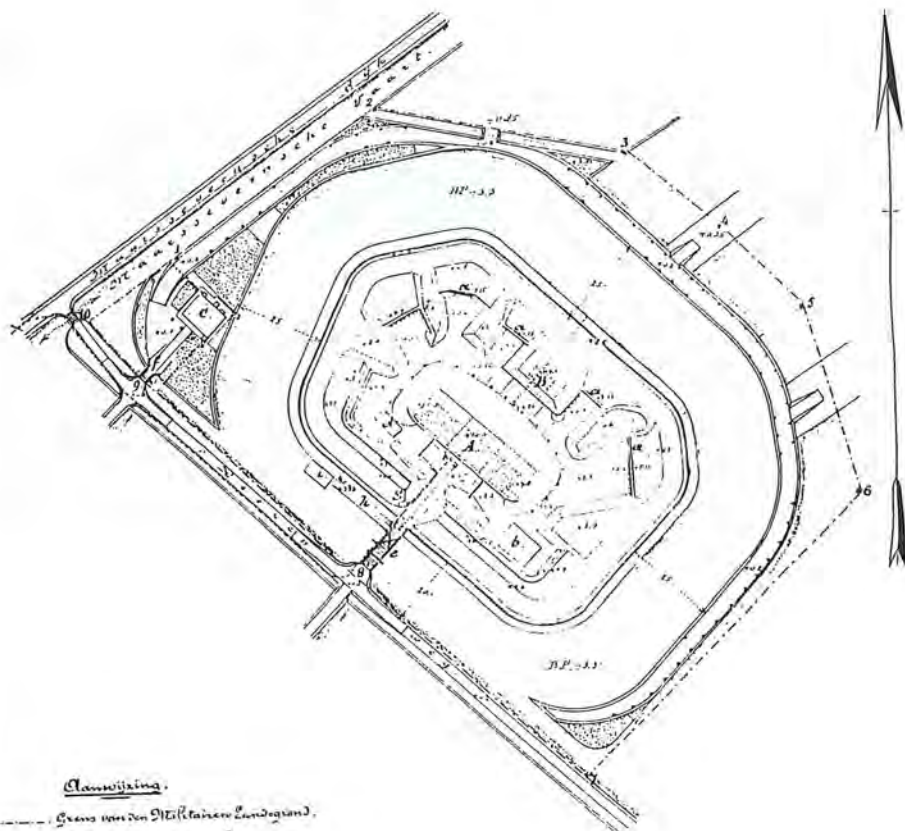
Hier, in Holland en Zeeland, begint de Opstand,

ondanks alle tegenslagen verdedigd met 'water' (Alkmaar, Leiden); van hieruit lanceert Maurits rond 1590 zijn grote operaties, die leiden tot wat men noemt 'de tuin der Nederlanden is gesloten' (tuin is afsluiting van een erf). M.a.w. er is dan een afgerond, verdedigbaar gebied ontstaan - verdelijke en regionale conflicten in de 15e en 16e eeuw was niet zomaar vergeten; oud zeer zeurt door: voor de inwoners van het Utrechtse Montfoort b.v. was de ellende van de oorlog 1572-1576 een product van de 'laatste Hollandse oorlog' - ze zagen dus de eerste fase van de Opstand als een vervolg op die trieste rij grensconflicten uit vroeger jaren. En dan de godsdienstige tegenstellingen: hoe moet je je als R.K. opstellen in dit conflict als je godsdienst verboden wordt? Is dit een vrijheidsoorlog? En dan al die privileges en oude rechten, elke stad en elk gewest heeft ze, waardoor een goede organisatie een illusie lijkt.

De grote rivieren, die Willem van Oranje als verdediging had gezien, ze kunnen door de binnenlandse zwakte hun rol niet vervullen. Zo dringen de Spanjaarden in 1585 door tot op het Stichtse

Fig: 1 . Plan van het Weck. (1906).

1:5000.

Legend.

- Grans van den Militairen Landgrans.
- Landsteen grenspaal.
- Houten grenspaal.
- Beisleiding.
- Ingegraven telegraafkabel.
- Tuinland ingebouwt bij den militairen wachter.
- A. Bewoog gebouw.
- B. Remise en schoolplaats.
- a. Dorstweringsmuur met munitionijzer.
- b. Loods.
- c. Wachterswoning. — Doornenheug.
- d. Loods. • • • Boomen.
- e. Brug.
- f. Brug.
- g. Vuitriobal.
- h. Steiger.
- i. Schuiterhuis.
- h. Pijpweel.

platteland waar ze de slag van Amerongen winnen: de stad Utrecht voelt zich nu direct bedreigd, ziet zichzelf als 'frontierstad', grensplaats. De Vecht wordt grensrivier, Amsterdam stuurt een oorlogsschip ter verdediging ervan. De rivier wordt samen met de Vaartse Rijn een soort waterlinie ter bescherming van Holland. Ten oosten van deze linie zouden inundaties (kunnen) worden gesteld. En oude en nieuw op te werpen schansen bij de Hinderdam, de Gagel, Blauwkapel, Jutphaas enz. zouden het gebied moeten beveiligen. Een eerste vorm van een Hollandse waterlinie dus in 1589. Van Maurits vertelt de geschiedschrijver Hooft, dat hij heeft gezegd deze linie, mits goed bewald, met 10.000 man tegen de hele wereld te kunnen verdedigen. Dat klinkt sterk!!

Van 't hele plan kwam niets, of zo goed als niets. Tengevolge van geschillen over financiering en bevoegdheden. Bovendien wilde Holland die verschaning aan de oostzijde van de Vecht als waterkering voor Holland bij een eventuele doorbraak van de Lekdijk boven Vreeswijk, terwijl de westelijke Vechtdijk boven Hinderdam het water zou moeten keren. Utrecht dus als overlooppgebied voor Holland. Dus - niet.

In 1624 en 1629 fungeerde de rivier weer als grensstroom: bootjes moesten aan de westoever worden gemeerd, bruggen werden opgehaald, eventueel gesloopt. De stad Utrecht ging zich versterken met een linie annex gracht die in een wijde boog om de stad liep. Een hevig gehaspel met Frederik Hendrik, met de Raad van State volgde over de aanleg, de kosten....

De Hollandse Waterlinie

Door de belegering van 's Hertogenbosch in 1629 werd de Spaanse vorst geprest tot een uiterste poging zijn macht te handhaven, wat zijn toch al ernstig aangeslagen financiële krachten te boven ging - door de inneming van de stad werd de Spaanse druk op de Republiek steeds geringer. Met als gevolg, dat de landgewesten zich terugtrokken op hun oude posities: zorgen dat Holland niet over ze heerste en het beoefenen van hun interne conflicten. Onder de vaak getergde leiding van Frederik Hendrik vochten in het Sticht de Ridderschap samen met de Geëlijeerden hun eeuwige machtsruzie uit met de stad, waarbij een aantal malen de regering van het gewest nagenoeg lam lag.

Holland trok lering uit dat alles, en zocht eigen veiligheidsmiddelen. Een verdedigingslinie op ei-

gen terrein bewesten de stad Utrecht via de lijn Muiden, de Vecht, Nieuwersluis, Woerdens Verlaat, Woerden, Linschoten, Oudewater, Haastrecht en Schoonhoven. Onderhandelingen met het gewest Utrecht tot samenwerking mislukten door de kwestie over de sluis te Muiden, het Grootwaterschap Woerden, de afwatering van Amstelland.....

In 1672 werd deze verdediging geactiveerd via grootschalige inundaties, en ondanks vorst en verwarring werkte ze. Lodewijk XVI, door zichzelf en bijna iedereen voor onstuitbaar versleten, liep erop vast.

De volgende keer, dat de linie gebruikt werd, liep het fout. In 1787 konden de Patriotten het niet bolwerken tegen de Pruisen.

Geen wonder, hier stonden slecht geoefende, gewapende burgers tegenover het zwaar gedrilde Pruisische leger.

In 1994/95 bood deze linie geen bescherming tegen de oprukkende Franse legers. Een overmacht geleid door ervaren generaals tegenover een slecht geleide en georganiseerde macht. Het verklaart veel. De verdedigers waren bovendien verspreid over een groot aantal forten en defensielinies. Elk gewest zijn eigen forten! Het leger was in dienst van de forten, in plaats dat de forten het leger van dienst waren. Het leger was verspreid en voerde een zeer passieve verdediging. Een tactiek en opstelling bedacht door de genie, de dienst der fortificaties; die vormde de kern van het leger.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Napoleon, ook hier weer. In zijn visie is Nederland het aansluispunt van Rijn en Schelde, twee Franse rivieren; het land hoort dus bij Frankrijk. Hij annexeert het land. Hier moet de noordelijke verdedigingsgordel liggen van zijn machtig keizerrijk: 'De linie van Naarden tot Gorcum moet worden gezien als de ware verdedigingslinie van Frankrijk'. Hij belast met de uitwerking van deze gedachte een commissie, bestaande uit C.R.T.Krayenhoff, generaal in Franse dienst, ingenieur Jan Blanken Jansz. en de Franse directeur der fortificatiën, kol.E.Paris. Zij moeten dus in feite het oude idee van Maurits na twee eeuwen ruim vorm en gestalte geven. Napoleons nederlaag bij Waterloo doet hun plan in de beroemde bureaula verdwijnen. Voorlopig.

Willem I

Koning Willem I zette in zijn beleid een groot

aantal Franse ideeën en vernieuwingen voort, met mensen die in Franse dienst waren geweest. Ook Krayenhoff bleef aan, die de koning ervan overtuigde, dat de stad Utrecht in de verdedigingslijn moest worden opgenomen. Deze lijn oostwaarts van de stad, dat is de Nieuwe Linie, i.t.t. de westelijk gelegen Oude Linie.

In de eerste bouwphase aan deze nieuwe lijn, 1816-1824, wordt een aantal forten ten oosten van de stad aangelegd, zoals b.v. Blauwkapel, de Gagel, de Klop, de 4 Lunetten bij Houten. Het waren forten neergezet in het hart van wegen en kaden die de lijn doorsnijden ('accessen'), in de vorm van een omwalling van aardwerken, met een gracht eromheen en een ophaalbrug. De weg werd om het fort geleid. In feite heel simpele versterkingen met troepen gelegerd in de open lucht. Niet iets indrukwekkends voorlopig. Wat niet verwonderlijk is, want Willems hart was elders. Het Weense Congres, dat Europa-na-Napoleon moest organiseren, zag Frankrijk als de grote bedreiging voor het continent, met name voor Groot Brittannië en Pruisen. Vandaar dat het land moest worden lam gelegd, vooral in het noorden. Daarom werden de zuidnederlandse gebieden aan het kersverse Koninkrijk Nederland gehecht, en zo ontstond het Koninkrijk der Nederlanden als grote mogendheid. Gericht op een rol als grote, actieve macht; in Willems visie tenminste. Door de Belgische opstand en de langdurige oorlog tegen de 'Opstandelingen' raakte de politiek van Oranje in het slop, en het land naderde het staatsbankroet.

In een sfeer van malaise en verbittering over en weer trad de vorst af.

Willem II

Willem II nam in 1840 de regering over op dat ongelukkige moment: de crisistemming bij velen met ongeloof in de toekomst van Nederland als zelfstandige staat, en de nieuwe vorst die als held van Waterloo grote populariteit bezat. Hij moest de gevolgen dragen van een beleid, dat hij als rampspoedig had beschouwd en bestreden. In feite had hij geen onduidelijke pogingen ondernomen om Koning der Belgen te worden. Hij moest én de financiële én de politieke problemen inzake al dan niet grondwetsherziening oplossen én een nieuw concept leveren voor de landsverdediging. Dit laatste deed hij als veldheer met kunde en inzicht. Uit zijn kring komt het nieuwe ontwerp dat recht moet doen aan Nederlands nieuwe positie: kleine, niet expansieve mogend-

heid, die Frankrijk als doodsvijand en Pruisen als vriend heeft. De nieuwe visie heet

Geconcentreerde defensie

In dit concept vat hij een aantal factoren samen: het idee NHW en twee lessen geleerd van Napoleon - het leger moet geconcentreerd blijven, dus als een hechte eenheid optreden, niet versnipperd over linies en forten door het hele land, en het leger heeft een offensieve instelling. De forten van de NHW zijn operatiebasis en veiligheidssteunpunt om je op te kunnen terugtrekken in laatste instantie via veilige wegen. Wegenbouw is dus noodzaak. Wanneer dit geconcentreerde leger zo'n veilige thuisbasis heeft, die veilig te bereiken is op kritieke momenten, kan het ver van huis opereren: Frankrijk in coalitieverband bestrijden op Belgisch grondgebied (nog altijd koestert Willem bepaalde 'Belgische' verwachtingen).

Willem neemt eerst de bestaande toestand van de NHW in ogenschouw, en wat hij ontdekt brengt hem tot woede. Al de werken uit de eerste bouwphase zijn verwaarloosd en verslonsd, en de schuldigen daaraan, de genie, wensen niet mee te werken aan zijn nieuwe plannen. In die plannen was hun monopolie - zij beslisten over de opstelling van het leger in forten en linies - voorbij. Door al zijn gezag als vorst en veldheer in de strijd te werpen dwingt hij zijn gelijk af. Forten worden hersteld, voorzien van bomvrije stenen wachthuizen, voor personeel en materieel. De zware gewelven van deze gebouwen worden overdekt met een dikke laag aarde, waarop weer geschut kon worden geplaatst. Een heel speciale vernieuwing/nieuwigheid is het torenfort. Toren als militair verdedigingswerk kwamen algemeen voor in die tijd; 't is dus een internationale trend. (Als voorbeeld fort de Klop).

Uitbouw en verbetering van het fortenstelsel vreet arbeid en vooral geld - geld dat er feitelijk niet is gezien de trieste financiële situatie. Zie b.v. de begroting voor 1844 en 1845. Het totale bedrag is f 70 miljoen, waarvan f 35 miljoen bestemd is voor rente (de schuld gemaakt door Willem I plus het jaarlijkse begrotingstekort!), f 12 miljoen voor het leger en f 6 miljoen voor de marine. Bezuinigen is dus noodzaak. Die tegenstelling - investeren in een concept verdediging en bezuinigen -, de regering komt er niet uit. Als noodoplossing zoekt ze geld door de lasten af te wentelen op de samenstelling van het officierscorps en op hun wedden.

Stieltjes

Stieltjes, een jong officier, zwengelt de discussie over de militaire planning aan met een aantal prikkelende stellingen: Nederland is nu een kleine mogendheid, is neutraal; moet zich concentreren op de verdediging van eigen grondgebied op eigen terrein in plaats van via coalitieoorlogen op Belgisch gebied. Het leger moet worden aangepast en toegesneden op deze nieuwe eisen. Enige tijd later propageert hij een verdere concentratie door alle forten en linies die niet van onmiddellijk belang zijn voor kerntaken, de bescherming van het polderland, te bestempelen tot 'gevaarlijke' forten. Forten, die, eenmaal verspeeld aan de vijand omdat ze niet echt te verdedigen zijn, als steunpunt voor de vijand kunnen dienen. Dus is de eis: sloop! En sloop betekent op langere termijn een echte bezuiniging. Voor de koning geen aanvaardbare alternatieven, liever gezegd volstrekt onaanvaardbaar. Maar velen voelen zich aangesproken door deze aanpak. Maar de regering kiest niet, en zo sudderen de problemen door.

1848

Het jaar dat Europa in vuur en vlam zet - revoluties en opstanden in Frankrijk, Duitse staten en staatjes, Spanje, Italië Een zee van dreigende geluiden stormt aan op Willem II, die volkomen het hoofd verliest, en de dreigende opstand, die alleen in verbeelding bestaat, probeert te voorkomen door verregaande grondwetsherziening. De vorst als motor van een constitutionele crisis. Hieruit komt een zo verregaande wijziging van de grondwet voort, dat er sprake is van een geheel nieuwe grondwet. Naar het concept van Thorbecke, de liberale voorman: uitgerekend Thorbecke, door de vorst als 'rooie Thor' verafschuwd en gevreesd. Een liberaal als rooie, zo radicaal leek het liberalisme van hem. Kern van deze nieuwe grondwet is de forse inperking van koninklijke voorrechten (prerogatieven) en van vorstelijke macht door een ministerieel stelsel. Ministers regeren. Als Thorbecke ten langen leste minister president wordt, luidt zijn antwoord op de vraag naar zijn regerings-verklaring: 'Wacht op onze daden'. Vaak vindt men dat in strijd met de ministeriële verantwoordelijkheid, in Thorbecke's oor ten onrechte: minister regeren, de volksvertegenwoordiging kan hen achteraf controleren.

Willem III

Willem III komt kort daarna aan de regering met een doel: weg met deze grondwet. Hij ziet die constitutie als een motie van wantrouwen van zijn vader tegen hem persoonlijk. Terecht, want een van de hoofdfactoren bij de vorstelijke paniek in 1848 was het overlijden geweest van de kroonprins, de geliefde zoon. Willem II wist, dat hij met zijn ernstige hartkwaal, zijn land moest nalaten aan een zoon die hij verachtte. Hij beschouwde de grondwet als een garantie voor het volk tegen zijn opvolger. Bij zijn streven die vermaledijde grondwet terug te draaien kan de vorst rekenen op veel steun en sympathie. De grondwet van Thorbecke was veel te nieuw, zeg maar te revolutionair voor Nederland. Toch, ondanks mistige verhalen over staatsgreppogingen, is er niemand te vinden, die zoiets wil of durft te ondernemen.

Zo wordt de politiek vanaf 1849 bepaald door de tegenstelling conservatief-liberaal, waarbij vooral de conservatieven niet een echte, gesloten ideologie uitdragen: voor hen is de hoofdzaak de positie van de koning, het veiligstellen van de prerogatieven. En dan spitst de strijd zich vooral toe op het leger. De liberalen willen daar op korten, en ze willen een nieuwe legerstructuur waarbij de koning niet meer als persoon opperbevelhebber is. Willem III beschouwt het militaire domein als zijn privé-domein. Op deze wijze wordt het militaire vraagstuk van de inrichting der defensie een constitutioneel - politiek probleem. Pas oplosbaar door factoren van buiten Nederland

Wapentechniek

Rond 1860 vindt er een technologische omslag plaats, de opkomst van het geschut met getrokken loop: een loop met spiraalvormige insnijdingen, waardoor het afgeschoten projectiel draaiend om zijn as met een stabiele baan en een groot indringend vermogen naar buiten komt. Met verschrikkelijke gevolgen voor het metselwerk van forten. Dat betekent voor Nederland twee dingen: men moet mee met de ontwikkeling, men moet dus ook zulk geschut aanschaffen, en men moet het fortienstelsel aanpassen. Dubbele kosten, waar men - de liberalen - wil bezuinigen. De conservatieven zien wel fondsen, nl. de baten uit het Cultuurstelsel in Indië. Maar nu willen de liberalen juist af van dat stelsel. Voor de conservatieven willen de liberalen werkelijk alles wat goed is, slopen; ze noemen het libera-

lisme daarom 'de sloopende rigting'. Hoe dan ook, het geld voor de aanpassing wordt gevonden doordat men de veiligheid in 't geding acht. Het metselwerk wordt beschermd door zware omwallingen van grond rond de wachthuizen. Wat het vrije schootsveld van het geschut grotendeels wegneemt, zodat men nieuwe geschutopstellingen op het fort moet aanleggen die driezijdig door grondlichamen worden beschermd. Toch verliezen de forten hun waarde als gevechtsofstelling; wel blijft hun betekenis als afwachtingsdekking, opslagruimte en commandopost.

Het nieuwe geschut dwingt tot nog een aanpassing. Doordat de reikwijdte ervan veel groter is dan tot nu toe, komt de stad Utrecht bij een aanval onder vuur te liggen. Vandaar dat de verdediging verder naar voren moet worden geschoven naar terreinen, die niet te inunderen zijn. Grote forten als Rijnauwen en Vechten moeten dit gat dichtten. Tegen zeer hoge kosten.

Pruisen

De kanselier van deze Duitse staat, Otto von Bismarck, ziet na 1848 het nationalisme, het streven naar Duitse eenwording, als dat revolutionaire element dat de positie van vorst en adel, en van Pruisen zelf dus, bedreigt. Door nu het nationalisme te binden aan de Pruisische positie in Duitsland probeert hij dat revolutionaire element te gaan regisseren en zo dienstbaar te maken aan het Pruisische belang. Ni. Pruisen te maken tot beheersende macht in Duitsland ten koste van Oostenrijk, de eeuwige rivaal. Aanvankelijk zoekt hij dit doel langs vreedzame weg, via de Zollverein, een douane-unie met de omringende Duitse staten en staatjes, zodat de verspreid liggende Pruisische gebieden ook een economische eenheid vormen. Begin jaren zestig slaat hij tamelijk onverhoeds de weg in van militaire confrontatie; eerst het kleine Denemarken, dan Oostenrijk en uiteindelijk het onoverwinnelijk geachte Franse Keizerrijk van Napoleon III worden verslagen. Onder Pruisische leiding vormt zich het Duitse keizerrijk als de grote mogendheid in centraal Europa. De machtsverhoudingen zijn totaal omgeslagen. Een geweldige schok, vooral voor Nederland PRUISEN-Duitsland als agressieve buur, terwijl juist koning Willem II zijn anti-Franse politiek op vriendschap met deze buur had gebouwd. Meer dan ooit wordt neutraliteit de basis van ons bestaan als onafhankelijk land. Neutraal, heel erg zeer neutraal en klein, heel erg zeer

klein..... Terwijl we nog bezig zijn met de uitbouw van ons koloniale rijk in Indië - een rijk dat alleen wordt overtroffen door dat van Groot-Brittannië - gedragen we ons in Europa als superkleine staat. In hope van onopvallendheid.....

Concentratie

De nieuwe verhoudingen dwingen tot concentratie op verdedigen. D.w.z. het 'ruime stelsel' waarin alles wat niet strikt onnodig was aan forten en linies gehandhaafd bleef (sloop behoorde toch tot de 'sloopende rigting' der liberalen en was daarom onaanvaardbaar geweest voor vorst en conservatieven!), wordt definitief verlaten. In de Vestingwet van 1874 worden twee afzonderlijke zaken, sloop van 't overbodige en definitieve afbouw van nodige forten van de NHW, geregeld. Dus wat het basisprincipe bij Willem II was geweest, geconcentreerde verdediging met een actief leger, kan nu nog beter worden toegepast.

De forten worden nog eenmaal verbeterd nadat bij de mobilisatie (i.v.m. de Pruisisch-Franse oorlog van 1870) gebreken waren gebleken: bomvrije kazernes en munitiemagazijnen worden aangebracht, onder extreem zware gronddekking van 5-10 m.

Net toen dit alles was verricht bleek de hele inrichting al weer verouderd: weer een militair-technische doorbraak. Nieuwe projectielen met andere springstoffen zoals trotyl, pikrinezuur enz., die een 12 tot 16 maal grotere uitwerking hadden. Tegen zo'n geweld zijn de forten niet bestand, en daarmee verliezen ze gaandeweg hun waarde als goed beveiligde gevechtsofstelling voor de vestingsartillerie. Daarna wordt alleen nog 't onderhoud aan de forten uitgevoerd, steeds meer tot het minimum beperkt.

E.A.J. v.d. Wal

Noot:

1. P.Bor, *Nederlandsche Oorloghen*, dl.II, 1621, boek XIII, f.78

De beschrijving van het fort Maarsseveen uit 1907 is te vinden in het Rijksarchief te Utrecht, arch.

Eerstaanw. Officier der Genie.

Lit. over het ontstaan en de opbouw van de NHW: W.Bevaart, *Nederlandse Defensie (1839-1874)*. Uitgeg. Sectie Militaire Geschiedenis, 1993.

W.Klinkert, *Het Vaderland Verdedigd, Plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914*. Uitgeg. sectie Militaire Geschiedenis, 1992.

Het werk bij Maarsseveen

Het fort is aangelegd in 1880-1881. De aanleg betrof een bomvrij gebouw, een bergloods, een wachterswoning en twee bruggen.

De kosten van het werk hebben bedragen f 117.298,- met inbegrip van f 8080,- voor de aankoop van de grond. In de jaren 1885-1886 werden een remise en vier borstweringen op het voorfront gebouwd. De kosten hiervan hebben ongeveer f 6600,- bedragen.

Bestemming van het fort: het verdedigingswerk dient tot bestrijking van het acces, gevormd door de Maarsseveensevaart (dijk en water) en de dijk van de Bethunepolder.

De bewapening (opgave van 1902)

2 kanonnen van 12 cm voor de rechterflank

4 kanonnen van 10 cm waarvan twee voor links en twee voor rechts

2 kanonnen voor het voorfront

2 Coehoorn mortieren (onbepaald)

2 mitrailleurs M90 (onbepaald)

Vaste bezetting

wapen	officieren	onderoff.	korpor./mansch.
infanterie	1	3	27
artillerie	1	2	57
genie	-	-	2
hospitaal	-	-	1
te zamen	2	5	87

Gronddekking van het bomvrij gebouw is samengesteld uit veen en zand, gedekt met een kleibekleding, dik 0,2 m; die van de remise uit zand, gedekt met 0.3 m teelaarde, beide met een kleibekleding van de taluds, dik 0.8 m.

Beplanting: Op de berm staat doornenhaag ter lengte van 314 m, terwijl tegen de voet van het buitentalud van de borstwering wilgenhakhout en op de binnengrachtskant een rij wilgenstekken staan. Aan de voet van de gronddekking van het bomvrij gebouw staan 17 op het plein voor dat gebouw 2 en voor de wachterswoning 4 oude iepenbomen. Op de taluds ter weerszijden van de ringkade om het werk staat hakhout, terwijl op het talud aan de grachtzijde 10 wilgen en aan de buitenzijde 6 wilgen en 36 iepen worden aangetroffen.

Tot zover de beschrijving uit 1907. Van die oorspronkelijke aanleg rest alleen het bomvrij gebouw en de wachterswoning. De rest is na 1945 gesloopt en de wallen met emplacementen zijn geëgaliseerd. En natuurlijk is er nog een haag van meidoorns!

Van de redactie

1. Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden.
2. De inhoud van de artikelen is voor de verantwoording van de auteur.
3. U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren voor 30 september 1995.

Het Landgoed Ter Meer

(deel I)

Huis ter Meer. — Maarssen.

Stel je voor, in het jaar 1900 wordt een van onze grootste buitenplaatsen, daterend uit het jaar 1702 publiekelijk geveild.

In zijn boek 'Maarssen rond het jaar 1900' schrijft D.G.F.Reith; 'Het Huis Ter Meer viel in handen van drie Maarssenaren die maar één doel voor ogen hadden: alles met de grond gelijk maken.'

Al spoedig werd dit werkelijkheid.

De buitenplaats, die aan de Vecht lag en verder door sloten werd omringd, met als grenzen de Raadhuisstraat en de Kerkweg, vormde een geheel afgesloten gebied. Het huis was alleen vanaf de overkant, vanaf het Zandpad te zien.

De nieuwe eigenaren begonnen met het vellen van de meeste bomen om daar alvast geld uit te slaan. Het huis, dat nog tot 1903 werd bewoond, lag er opeens volkomen kaal bij. Alleen de grote beukenboom en de drie kastanjes waar ik in mijn vorige stukje over sprak, bleven gespaard en wel tot nu toe.

Vanuit het gemeentehuis, toen nog gevestigd op de eerste verdieping van de Openbare School, hoek Breedstraat-Raadhuisstraat konden de 'Vroede Vaders' de afbraak goed volgen.

Ze hebben zich kennelijk niet afgevraagd of het niet beter geweest zou zijn het prachtige pand voor het nageslacht te bewaren. Misschien had het als raadhuis kunnen dienen, dan was een uit-

breiding van de Openbare Lagere School ook meteen te realiseren geweest. Maar helaas dit geschiedde niet.

Al spoedig meldden zich gegadigden voor een kavel bouwgrond, want het was een prachtige plek zo tussen Vecht en Parklaan. Gegadigden waren: Dr.A.R.van Lingen, directeur van de Kininefabriek, C.E.Wolff, directeur van de Electrotechnische fabriek, H.Ruwers, zonder beroep, C.Mook sr., bouwondernemer. Ook de kavels tussen de Parklaan en de Beek stonden in de belangstelling, als overtuinen.

Voordat echter kon worden gebouwd, moesten eerst wegen worden aangelegd. In die tijd was er nog geen sprake van een projectontwikkelaar. Ook werden er nog geen langdurige, tijdrovende vergaderingen belegd. Zo waren dan de voorbereidingen voor 'het eerste uitbreidingsplan' in de gemeente Maarssen, in volle gang.

De Parklaan bestond wel, maar nog niet als Parkweg. In plaats van door rijtuigen zou deze weg nu worden gebruikt door het bouwverkeer. Het transporteren van materiaal, dat toen nog werd aangevoerd met paard en wagen, op handkarren of met kruiwagens. Hiervoor moest de weg eerst versterkt en verbreed worden.

Als de verdere voorzieningen zijn getroffen, zoals de riolering, kolken voor de afvoer van hemelwater naar Beek en Vecht, leidingen voor gas en

water, kan met de bouw worden begonnen. (Elektriciteit ging toen nog via bovengrondse leidingen). Al snel wordt ook de plaats van een zijweg vastgesteld en wordt langs de Raadhuisstraat met bouwen begonnen.

Er is nog een belangrijke beslissing te nemen, hoe en waar komt de noord-zuid verbinding tot stand, rekening houdend met reeds gedane toezeggingen voor het bouwen van villa's voor de burgemeester, de notaris en de huisarts. Er wordt een weg aangelegd tussen Kerkweg en Vecht (de latere Emmaweg) waar ter plaatse een stevige loswal wordt geconstrueerd, die zal die-

nen voor het aanvoeren van bouwmaterialen en afvoer van sloopmateriaal. Dan moet er nog een weg tussen de Raadhuisstraat en de Beek komen.

Het Huis Ter Meer wordt nog bewoond, de villa's langs de Vecht moeten worden gebouwd, de fundering voor de wegen moet worden gemaakt. Voorlopig is er genoeg werk in uitvoering. Als dit is afgerond gaat de verkaveling weer verder.

(wordt vervolgd)

A.J.Mook sr.

Oproep aan de lezers !

Eind vorig jaar verscheen bij de uitgeverij Boom/Broese Kemink/SPOU het eerste deel van de reeks Utrechtse biografieën. Het is de bedoeling in deze reeks drie delen van ca. 200 pagina's uit te geven, met in ieder deel een veertigtal levensbeschrijvingen van bekende en minder bekende Utrechtse door de eeuwen heen. Zo vindt men in deel I onder andere portretten en biografieën van bekende historische figuren als Trijn van Leemput en Suster Bertken, industrieel Jan Menzo de Muinck Keizer, bakker Do Schat en wethouder Hendrik van der Vlist. De Stichting Stichtse Geschiedenis en de historische verenigingen uit de Vechtstreek, zoals Niftarlake en de Historische Kringen Breukelen en Maarssen willen proberen ook voor dit deel van de provincie Utrecht een dergelijk boekje met levensbeschrijvingen samen te stellen. Om de bedoeling van het boekje nog wat te verduidelijken, citeren we een stukje uit het 'Woord Vooraf' van deel I van Utrechtse Biografieën:

"Geschiedenis is, hoe men haar overigens ook wil opvatten, in elk geval altijd een geschiedenis van mensen", aldus Jan Romein. De tijden zijn voorbij dat in de geschiedwetenschap laatdunkend werd neergekeken op biografisch onderzoek als een nationalistische verheerlijking van 'grote mannen'. Tegenwoordig is de biografie gelukkig weer volop in de belangstelling en wordt erkend dat zij een volwaardig historisch produkt vormt.

Er bestaat eveneens grote belangstelling voor de geschiedenis van de eigen streek of plaats. Hiervan getuigen een rijke oogst aan publikaties, tentoonstellingen en andere projecten en een bloeiend historisch verenigingsleven."

Het bestuur van de Historische Kring Maarssen, dat besloten heeft te participeren in de redactie van het deel Vechtstreek van de Utrechtse biografieën, wil van de lezers heel graag spoedig namen horen van personen, waarvan u denkt dat zij een plaats in zo'n boekje moeten krijgen. U kunt zich hiervoor wenden tot de redactie van het Periodiek (tel: 65471).

Mensen waarover u graag een biografie zou zien verschijnen, of waarover u misschien zelf zou willen schrijven (maximaal 1500 woorden), moeten wel zijn overleden. Het hoeven geen geboren en getogen Maarssenaren te zijn, maar ze moeten wel van belang zijn geweest voor Maarssen of bekend zijn vanwege iets dat zij in of voor Maarssen hebben gedaan. Uit Maarssen en omstreken kunnen ongeveer zeven levensbeschrijvingen worden opgenomen.

Het dagelijks leven in een 'uithoek' van Maarssen.

Ver buiten het dorp, op de grens van Utrecht, stond een rijtje van vijftien huisjes aan de Kantonnaleweg.

De bewoners van dit buurtje werkten allen op de oven van de steenfabriek 'De Volharding'.

Vanuit het dorp kon men op vier manieren in het buurtje komen.

Ten eerste, door via de Binnenweg langs de Driesprong de Straatweg te volgen richting Zuilen. Dan stak men via de draaibrug bij de Kininefabriek het Merwedekanaal over en stond men op de Kantonnaleweg.

Een tweede mogelijkheid was om via de Stationsweg linksaf langs het kanaal te gaan. Men passeerde dan het woonwagenkamp, dat achter de Friezenbuurt lag en kwam dan weer op de Straatweg uit en kon zo via de eerder genoemde draaibrug oversteken.

Ten derde kon men de Stationsweg uitlopen, de draaibrug bij het station oversteken om vervolgens links de kanaaldijk te volgen. Langs het industriegebied kwam men dan ook in het buurtje aan.

De laatste mogelijkheid was om vanaf de draaibrug bij het station de verlengde Stationsweg te volgen tot aan de Maarssenbroeksedijk, linksaf deze dijk langs tot men de Kantonnaleweg bereikte. Tussen het spoor en het kanaal stonden dan de vijftien huisje.

Uit het onderstaande kan men concluderen dat de bewoners van het buurtje nog al eens met elkaar in het huwelijk traden. Dit werd wellicht mede veroorzaakt door de geïsoleerde ligging ten opzichte van het dorp.

Het dagelijks leven begon voor deze families al vroeg in de morgen. Om zes uur begonnen zowel mannen als vrouwen met het werk op 'de oven'. De mannen zorgden voor de aanvoer van de klei en de vrouwen zorgden voornamelijk voor het 'opzetten' van de stenen in verband met het droogproces.

Om kwart voor twaalf ging de bel en begon de schafttijd. De vrouwen gingen dan direct thuis de aardappels opzetten voor de warme maaltijd. De pauze in het werkproces duurde twee uur. Om kwart voor twee begon het werk weer tot half zeven 's avonds. Als de kinderen rond vier uur uit school kwamen werden zij ook ingeschakeld om op de oven te helpen. Het weekend begon zaterdag om vier uur 's middags. Dan was er tijd voor de vrouwen om inkopen te doen en voor de mannen om naar de scheerwinkel te gaan. Op

In 1939 woonden er de volgende families :

nr.	1	Huib Hoogendoorn x Bartje van Boggelen
nr.	2	Arie van Bart x Maagje Kwakernaak
nr.	3	Jan de Jong x Kee Varsseveld
nr.	4	Rut Schouwborg x Geertje van Boggelen
nr.	5	Coop Rietveld x Jansje
nr.	6	Henk van Thiel x Mien
nr.	7	Frans Kwakernaak x Bet Rietveld
nr.	8	Toon Eimers x Hendrika van Dijk
nr.	9	Willem Lagerwey x Jansje Lenssen
nr.	10	Kees Rietveld x Griet Lagerwey
nr.	11	Hannes Schouwborg x Dien
nr.	12	Henk Rietveld x Lijs Leeftang
nr.	13	Manus Holland x
nr.	14	Jan Rietveld x Dirkje van Bart
nr.	15	Hannes Bos x Rein

zondag gingen de mannen naar de kroeg, het enig vertier voor deze harde werkers. Het weekend vloog zo voorbij en op maandagmorgen zes uur begon de nieuwe werkweek weer.

Deze begon met 'lappen'. Het geld dat nog over was gebleven na het weekend werd door de mannen ingezameld en hiervan werd een hele of halve kan jenever gehaald bij het café van vrouw de Leeuw, aan de Straatweg. Na deze hartversterking begon het werk weer.

In de weinige vrije uren verbouwde ieder zijn eigen aardappelen en groenten op de vijfendertig roei (± 500 m.) gelegen achter 'De Volharding'. Het zelf verbouwen van aardappelen en groenten was hard nodig. Het salaris was bepaald geen vetpot. Voor vijftien gulden per week ploeterde men ruim zestig uur op de oven. Als men steensorteerder of stoker was, verdiende men iets meer. De wintervoorraad, die van het landje kwam, werd in de ongebruikte oveningen opgeslagen. Ieder had zijn eigen opslagplaatsje 'het Poortje' genaamd. Diefstal kwam niet voor. Verder hielden veel bewoners twee varkens, een voor de slacht en een voor de verkoop. Van de opbrengst moest het meel betaald worden, dat het gehele jaar op de pof was gekocht bij mole-naar De Ridder. Elke week moest zeventig cent huur worden betaald. Degenen die het zich konden permitteren hadden nog een schuur achter het huis, dit kostte tien cent meer per week.

Ondanks de armoede die er heerste, denken de kinderen die er indertijd woonden er nu nog aan terug als aan 'een goeie ouwe tijd'. Men herinnert zich natuurlijk vaak alleen nog de goede dingen van vroeger, zoals het elkaar behulpzaam zijn in geval van ziekte, geboorte en andere omstandigheden.

Bij ziekte hielp, volgens de kenners, altijd kruidenbitter, die gehaald werd bij het café van vrouw De Leeuw. Was de zieke niet genezen, dan werd dokter De Hartog gehaald, die zijn praktijk aan de Emmaweg had.

Elke zaterdag werden de wekelijkse boodschappen gedaan bij de winkeltjes van Willem van der Horst en Leentje Scheur. Deze winkeltjes, die aan de Straatweg lagen, hebben inmiddels moeten plaatsmaken voor de A.C.F.

Er kwamen in die tijd ook leveranciers aan de deur, zoals de bakkers Van Hunnik, Thiers en bakker Bakker. De melk kwam van Jan Griffioen en Rossewey, die ook in dezelfde buurt aan de Straatweg woonden.

Kruideniers, die ook allemaal zijn verdwenen, waren Kees Otten van de Parkweg, Huib Schippers van de Diependaalsedijk en Verkerk van de Achterstraat, de huidige Nassaustraat. De slaggers Van Putten en Vergeer, kwamen uit Zuilen. Uit Oud-Zuilen kwam Jan van Tricht met garen en band langs de deur. De visboer Jan van Es kwam zijn vis verkopen en ook de schoorsteenveger 'Piet de roetmop' ventte een paar keer per jaar met haring, als hij geen werk had in zijn eigen vak.

Als manusje van alles kwam Flip van Breukelen, bijgenaamd 'de blauwneus', met zijn kar langs de deur en verkocht klompen, eieren, snoep en zo meer. Hij riep dan: 'Houten steenmanden!' Waarop dit sloeg wist niemand van de oud-bewoners mij te vertellen.

Men kocht de hele week op de pof en op zaterdag werd met de leveranciers afgerekend. De bakkers gaven alle gezinsleden een gratis krentenbol. Dit veroorzaakte bij de kinderen veel geruil, want de een had liever een bol van Thiers en de ander gaf de voorkeur aan die van bakker Van Hunnik.

De schaarse vrij tijd was niet altijd ter vrije besteding. Bij onweer of regen moesten snel rietmatten over de opgezette verse stenen worden geplaatst om deze tegen het vocht te beschermen. Overuren die natuurlijk niet werden uitbetaald.

Buiten de buurt met zijn vijftien huisjes, stond nog een huis op het fabrieksterrein zelf. In deze woning woonde bedrijfsleider Jan Schouwburg. Opa Hannes Schouwburg vervoerde de stenen na het drogen met paard en wagen. Anton Schouwburg nam de vracht van hem over en vervoerde ze verder over de Vecht naar de diverse aannemers. Het afzetgebied liep tot aan Loosdrecht toe.

Net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog is de oven overgenomen door Bredero's bouwbedrijf. Dit bedrijf startte onder de kap van de 'Volharding'-ovens met het maken van betonblokken.

De vijftien huisjes zijn met het uitbreiden van Bredero verdwenen. Er is alleen nog maar een klein stukje weg overgebleven tussen het Amsterdam-Rijnkanaal en de spoorwegovergang. Dit is alles wat er van deze 'uithoek' van Maarsse'n nog rest.

C.W.P. Bloemendaal

Excelsior 1900-1995

Nu de Oratoriumvereniging Excelsior op 10 oktober 1995 vijfen negentig jaar bestaat leek het aardig eens een stukje aan deze oudste, nog bestaande vereniging van Maarssen te wijden. Vele bekende familienamen kom je door de jaren heen steeds weer tegen, zoals Huussen, van Vredendaal, v.d.Lugt, Noltes, de Mik, van Eyk en van Laatum. Ook werd er menig huwelijk tussen zangers en zangeressen gesloten. Men was lid van grootouder tot kleinkind.

De Christelijke Zangvereniging Excelsior werd opgericht door de heren J.C.Huussen en L.G.James, kandidaat notaris hier ter plaatse. De anekdote is als volgt: De heer Huussen die dreigde aan de drank te raken werd door zijn dokter aangeraden een andere afleiding te zoeken. Daar hij veel en graag zong was een zangvereniging oprichten nog niet zo'n gekke gedachte. Aldus geschiedde en de heer Huussen heeft nooit meer een druppel drank aangeraakt. Hij is voorzitter geweest tot in 1936 en erevoorzitter tot zijn dood in 1950. Hij is vierennegentig jaar geworden.

Uit de beginperiode is zeer weinig bekend. Wel weten we dat de zangvereniging in 1901 toetrad tot de KCZB (Koninklijke Christelijke Zangers Bond). Ook is er een krantenartikel uit 'De Prins' van 1902 bewaard gebleven, dat gewag maakt van een 'groot muziek- en zangfeest' gehouden op Hemelvaartsdag te Maarssen op de buitenplaats Ter Meer, waar zo'n dertig zangverenigingen vertegenwoordigd waren. Wel een teken dat muziek in die tijd een vermaak was voor de gehele bevolking. 'De mannenkoren, gemengde koren en fanfares losten elkaar af tot groot plezier van

1927, het vaandel werd toen nog gesierd door een vrouwenfiguurtje. De dirigent Joh.W.M. Tuitjens zit rechts van mevr. Tuitjens, met hoed.

Deze foto werd genomen in 1932 ter ere van een van de vele concoursen, waarop Excelsior excelleerde. Het gemengd koor, afdeling superieur, kreeg hier 339 punten, dat betekende een 1e prijs + 2e ereprijs. Hier prijkt op het vaandel voor het eerst de lier, zoals dit nu nog te zien is in de collectie van het Museum Maarssen. Vierde van links de voorzitter Huussen en echtgenote, zesde van links de dirigent en mevrouw Zijlstra.

iedereen. Het zingen duurde tot half acht 's avonds, waarna nog prijzen werden uitgereikt'. Niet bekend is of Excelsior hier ook van de partij was, maar dat zou best gekund hebben. Anders heeft het misschien het animo vergroot om lid te worden van een zangvereniging.

Op dinsdag 3 september 1912 vindt de eerste uitvoering plaats in de Nederlands Hervormde kerk, volgens het programma, dat nog bewaard is gebleven. De toegang bedroeg 15 cent. De dirigent was de heer J.F. Tierie Jr., die van 1900 tot 1912 dirigent is geweest. Daar hij een aantrekkelijke man was en tevens vrijgezel gaat het verhaal, dat dit vele jongedames heeft bewogen lid te worden van het koor.

In 1922 werden de Statuten der Vereniging bij Koninklijk Besluit goedgekeurd. Hierin was ondermeer de grondslag vastgelegd: 'Het beoefe-

nen van de Zangkunst ter ere Gods' en bovenal dat de leden 'van onbesproken zede dienden te zijn'.

De tijd gaat voort en de verschillende lustra worden gevierd.

In 1930 zelfs met deelname van een dubbel mannenkwartet.

Bij het 35-jarig jubileum houdt de heer James nog het openingswoord bij de feestelijke muziekuitvoering. De heer Huussen is nog steeds voorzitter. Dirigent is dan al de vermaarde Dick Zijlstra, die tweeëndertig jaar lang de verschillende Excelsior koren tot grote prestaties heeft weten te brengen.

In 1940 wordt er een tuinconcert gegeven, door het gemengd koor, het kinderkoor en de Maarsse Fanfare. Hiervoor stelt de heer Verwoolde zijn tuin belangeloos ter beschikking, de tuin van de Harmonie, entree 20 cent. De opbrengst is

bestemd voor het 'Grebbe comité'.

In 1941 neemt het dameskoor nog met groot succes deel aan een concours te Zeist en dan wordt het stil. De vereniging is tijdens de bezettingsjaren niet in het openbaar opgetreden, want men wilde geen lid worden van de Kultur Kamer. Het was wel jammer dat zij daardoor haar plaats in de 'Superieure klasse' voorlopig moest opgeven, maar na de oorlog duurde het niet lang tot deze plaats opnieuw kon worden ingenomen.

Ter ere van het gouden jubileum organiseert Excelsior, dat dan honderd vijfenvijftig leden telt, een groot zang- en muziekconcours, waaraan maar liefst zeventig koren uit het hele land deelnemen.

Voor dit evenement wordt het terrein van Doornburgh welwillend afgestaan door de Weled. Geb. heer J.P. van Voorst van Beesd. De voorzitter, E.M.J. van Vredendaal en de secretaris W.v.d.Lugt proberen met eerbiedige brieven zelfs het predikaat 'Koninklijk' te verkrijgen. Dit lukt niet, maar zowel de Gemeente, met Burgemeester de Ruiter als goede voorspraak, als de Provincie stellen mooie onderscheidingen ter beschikking.

In 1960 is er weer een groots jubileumconcert o.l.v. Dick Zijlstra, die dan ook zijn 40-jarig jubileum als koordirigent viert. Onder zijn bezielende leiding gaat het gemengde koor, wat repertoirekeuze betreft, steeds meer de kant op van een echte oratoriumvereniging.

Jammer genoeg overlijdt deze dirigent zeer onverwacht in januari 1961.

In 1963 vindt er een herdenkingsconcert plaats in verband met het overlijden van Prinses Wilhelmina. Nu blijkt het mogelijk dat diverse plaatselijke koren een gezamenlijk concert geven. Hieruit vloeit voort dat op 22 december de eerste oekumenische volkskerstzangdienst plaatsvindt in de Rooms Katholieke kerk, daar hadden ze de

meeste ruimte. De predikanten J.C.v.Veen en J.Vermaas verzorgen de opening en lezing van het Kerstevangelie en Mgr.A.M.Jansen sluit deze dienst.

In de zeventiger jaren daalt de belangstelling voor verenigingswerk sterk, mede door de opkomst van de televisie en de vele andere mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding.

Ook Excelsior heeft hiervan te lijden. In 1972 besluit men tot de opheffing van het kinderkoor. Het gemengde koor had ook nog maar tweendertig leden, die zongen echter dapper door. De tijd van concoursen is nu echter zo goed als voorbij en het vaandel dat zoveel jaren is gedragen door de heer Jan Beumer, de orgeltrapper van de Hervormde kerk wordt geschonken aan de Oudheidkamer van de Gemeente Maarssen.

In 1976 wordt er nu daadwerkelijk aangesloten bij de Oratoriumgroep van de K.C.Z.B. en met de komst van de nieuwe dirigent Dick de Jeu in 1978, breken betere tijden aan. Men gaat de jaren tachtig in met een Oratorium Vereniging die twee en zestig leden telt.

Nu komt ook de samenwerking goed op gang met de C.O.V. Zang en Vriendschap uit Breukelen, die eveneens onder leiding staat van Dick de Jeu. Er worden jaarlijks gezamenlijke concerten gegeven, waarbij bekende solisten worden uitgenodigd.

Ook nu, in de jaren negentig, beleven nog veel mensen zeer veel genoegen aan Excelsior en de verwachting is dan ook dat de honderd jaar zeker wordt gehaald.

Marja Hatzmann

De gegevens voor dit artikel werden ter beschikking gesteld door Mevr. A. Blokhuis-Berg, de huidige voorzitter.

Herinneringen
die
niet vergaan.

Speciaalzaak luxe geschenken

A.v.d. Bosch-Olijve

Diependaalsedijk 1 b

3601 GH MAARSSSEN

Tel.: 03465-61632

SWAROVSKI
SILVER CRYSTAL

RADIO - T.V. ELECTR. HUISHOUDELIJK

+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP

+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,

3601 BA Maarssen

telefoon: 03465=62081

hülsta

Hét meubelmerk.

Historie kunt u op veel plaatsen in Maarssen vinden.

Ook bij Van Waay Woon-Art

Zo zijn wij één van de oudste dealers van Hülsta in Nederland.

Deze en vele andere tijdloze en moderne merkmeubelen laten wij u graag zien en voelen

van Waay Woon-Art
Nassastraat 18 - Maarssen

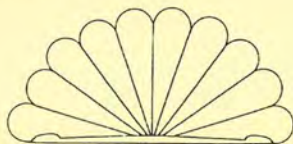
tel.: (03465) 61897

**Zet de tijd even stil
voor een bezoek
aan Café Ome Klaas.**

Aan de Vecht, in een historisch stukje Maarssen, ligt Café Ome Klaas. Een café met een traditie die terug gaat tot 1780. Daar kunnen de stamgasten van Ome Klaas u alles over vertellen. Onder het genot van een borrel of tijdens een partijtje biljart. Overdag en in de kleine uurtjes. In Café Ome Klaas kent gezelligheid geen tijd.

Misschien wilt u eens spelen op Nederlands oudste kegelbaan. Of heeft u iets te vieren met vrienden of familie? Ome Klaas maakt van uw partijtje een feestelijke avond. Met een Oud Hollandse maaltijd, barbecue of een koud buffet. Of wellicht heeft u zelf een smakelijke suggestie. Als u van te voren even belt, zorgen wij dat alles naar wens is.

Café Ome Klaas

Al gezellig sinds 1780.

Langegracht 43, Maarssen. Tel.: 03465-61409.